

POSTANOWIENIE

21 lutego 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Maciej Kowalski

na posiedzeniu niejawnym 21 lutego 2025 r. w Warszawie

w sprawie z wniosku K. K.

z udziałem M. B.

o podział majątku wspólnego i dział spadku,

na skutek skargi kasacyjnej M. B.

od postanowienia Sądu Okręgowego w Warszawie

z 10 lutego 2023 r., XXVII Ca 314/22,

1. **odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania;**
2. **oddala wniosek uczestniczki o zasądzenie na jej rzecz od wnioskodawczyni kosztów postępowania kasacyjnego;**
3. **przyznaje od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie na rzecz radcy prawnego M. M. kwotę 5400 (pięć tysięcy czterysta) złotych powiększoną o podatek od towarów i usług we właściwej stawce tytułem wynagrodzenia za pomoc prawną udzieloną uczestniczce z urzędu w postępowaniu kasacyjnym;**
4. **przyznaje od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Warszawie na rzecz radcy prawnego S. K. kwotę 5400 (pięć tysięcy czterysta) złotych powiększoną o podatek od towarów i usług we właściwej stawce tytułem wynagrodzenia za pomoc prawną udzieloną wnioskodawczyni z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.**

(a.z.)

UZASADNIENIE

W skardze kasacyjnej wywiedzionej od postanowienia Sądu Okręgowego w Warszawie z 10 lutego 2023 r. uczestniczka postępowania M. B. wniosła o przyjęcie skargi do rozpoznania na podstawie art. 398⁹ § 1 pkt, 1, 3 i 4 k.p.c.

Zdaniem skarżącej w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne związane z zarzutem z punktu I podpunkt 2 lit. a *petitum* skargi kasacyjnej, które sprowadza się do odpowiedzi na pytania:

1) Czy art. 5 k.c. może stanowić podstawę do nieprzyznania spłaty i tym samym oddalenia wniosku o spłatę jednego ze spadkobierców przy jednoczesnym przyznaniu na wyłączną własność przedmiotu działu spadku innemu spadkobiercy?

2) Jak określić w sentencji rozstrzygnięcia nieprzyznanie jednemu ze spadkobierców spłaty, w sytuacji gdy nie wnioskował on o spłatę, a więc bezprzedmiotowe będzie oddalenie wniosku o spłatę?

3) Jakimi kryteriami powinien kierować się sąd odmawiając spłaty jednemu ze spadkobierców?

4) Kiedy należy odmówić spłaty spadkobiercy w całości, a kiedy dokonać swoistego miarkowania spłaty spadkobiercy i według jakich kryteriów w jakim stopniu powinno się zmniejszać spłatę spadkobiercy?

Uczestniczka podniosła także, że w sprawie zachodzi nieważność postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.), gdyż zaskarżony wyrok został wydany w składzie jednego sędziego, co pozbawiło skarżącą prawa do rozpoznania sprawy przez bezstronny i niezawisły sąd z uwzględnieniem konstytucyjnych standardów prawa do sądu i wymogu wszechstronnego rozważania przedmiotu sprawy.

Ponadto skarżąca wskazała na oczywistą zasadność skargi kasacyjnej związanej z zarzutami z punktu I podpunktu 1 lit. b oraz z punktu I podpunkt 2 lit. b skargi kasacyjnej. Zdaniem skarżącej uzasadnienie zaskarżonego postanowienia jest wadliwe ponieważ nie wynika z niego dlaczego zapadło takie, a nie inne orzeczenie. Z jednej strony Sąd drugiej instancji zdaje się akceptować *in abstracto*

dopuszczalność odmowy na podstawie art. 5 k.c. spłaty jednego ze spadkobierców z tytułu przyznaniu przedmiotu działu spadku na wyłączną własność innemu spadkobiercy. Jednocześnie jednak Sąd ten neguje prawidłowość orzeczenia Sądu pierwszej instancji, dlatego że powszechna jest świadomość prawna zasad dziedziczenia i testowania. Tym samym Sąd drugiej instancji w gruncie rzeczy zaprzecza dopuszczalności zastosowania art. 5 k.c. w sprawie o dział spadku. Jeżeli bowiem zgodzić się z poglądem, że powszechna świadomość zasad dziedziczenia i testowania stanowi przeszkodę do zastosowania art. 5 k.c. w sprawie o dział spadku, to wynikałoby z tego, że generalnie art. 5 k.c. nie ma zastosowania w sprawie o dział spadku.

Skarżąca podniosła, że jeżeli zgodzić się z dopuszczalnością zastosowania art. 5 k.c. w sprawie o dział spadku i pozbawieniem na jego podstawie jednego ze spadkobierców w całości spłaty z tytułu przyznania przedmiotu spadkowego na wyłączną własność innemu spadkobiercy, to w niniejszej sprawie zachodziły zdecydowanie wyjątkowe okoliczności przemawiające za zastosowaniem art. 5 k.c.

Wnioskodawczyni we wniesionej odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o odmowę przyjęcia jej do rozpoznania i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna została ukształtowana w przepisach kodeksu postępowania cywilnego jako nadzwyczajny środek zaskarżenia (środek prawny), nakierowany na ochronę interesu publicznego przez zapewnienie rozwoju prawa, jednolitości orzecznictwa oraz prawidłowej wykładni, a także w celu usunięcia z obrotu prawnego orzeczeń wydanych w postępowaniu dotkniętym nieważnością lub oczywiście wadliwych, nie zaś jako ogólnie dostępny środek zaskarżenia orzeczeń umożliwiający rozpoznanie sprawy w kolejnej instancji sądowej (zob. np. postanowienia SN: z 22 marca 2007 r., III CZ 16/07; z 13 czerwca 2018 r., II CSK 71/18; z 7 lipca 2022 r., I CSK 2151/22; z 28 września 2023 r. I CSK 6680/22, i z 12 stycznia 2024 r., I CSK 2817/23).

Koniecznej selekcji skarg pod kątem realizacji tego celu służy instytucja tzw. „przedsądu” ustanowiona w art. 398⁹ k.p.c., w ramach której Sąd Najwyższy

dokonyuje wstępnej oceny skargi kasacyjnej. Ten etap postępowania przed Sądem Najwyższym jest ograniczony wyłącznie do zbadania przesłanek przewidzianych w art. 398⁹ § 1 pkt 1 - 4 k.p.c., nie zaś merytorycznej oceny skargi kasacyjnej. W razie wystąpienia co najmniej jednej z tych przesłanek, przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania jest usprawiedliwione (zob. np. postanowienie SN z 17 czerwca 2021 r., IV CSK 1/21).

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona.

Mając powyższe na względzie podkreślić należy, że cel wymagania przewidzianego w art. 398⁴ § 2 k.p.c. może być osiągnięty jedynie przez prawidłowe powołanie i wyczerpujące uzasadnienie istnienia przesłanek o charakterze publicznoprawnym, które - zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. - będą mogły stanowić podstawę oceny skargi kasacyjnej pod kątem przyjęcia jej do rozpoznania.

W tym kontekście zauważyć trzeba, że wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wraz z uzasadnieniem jest odrębną konstrukcyjnie i funkcjonalnie częścią skargi (art. 398⁴ § 2 k.p.c.) i nie jest rzeczą Sądu Najwyższego poszukiwanie w innych częściach wniesionego środka prawnego argumentów na uzasadnienie podniesionych w nim twierdzeń (zob. postanowienia SN: z 22 kwietnia 2015 r., IV CSK 613/14 oraz z 11 maja 2001 r., III CZ 36/01, OSNC 2002, nr 2, poz. 22).

Biorąc pod uwagę ujęcie przedmiotowego wniosku skarżącej podnieść należy, że zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono już, że jeżeli jako okoliczność uzasadniającą przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania (art. 398⁴ § 2 w zw. art. 398⁹ § 1 k.p.c.) wskazuje się istotne zagadnienie prawne, a więc zagadnienie poważne, wymagające pogłębionej analizy prawnej i wcześniej nierozstrzygane, to skarga taka nie może być jednocześnie oczywiście uzasadniona, a więc uzasadniona *prima facie*,

bez podejmowania jakichkolwiek szczegółowych analiz i dociekań. To samo dotyczy zbiegu przesłanek w postaci oczywistej zasadności skargi oraz potrzeby wykładni przepisów prawa (zob. orzeczenia SN: z 26 kwietnia 2018 r., IV CSK 577/17, i z 17 lipca 2019 r., III CSK 148/19). W konsekwencji konstrukcja wniosku uczestniczki o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania nie może być uznana za prawidłową.

Za istotne zagadnienie prawne w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. uznaje się zagadnienie dotychczas nierozstrzygnięte w orzecznictwie, a zatem takie, które cechuje się przymiotem nowości i którego wyjaśnienie może sprzyjać rozwojowi prawa (zob. np. postanowienia SN: z 21 stycznia 2022 r., I CSK 1285/22; z 24 kwietnia 2023 r., I CSK 4950/22; z 20 grudnia 2023 r., I CSK 4003/23). Powołanie się na przyczynę kasacyjną wymienioną w art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. wymaga sformułowania problemu prawnego i uzasadnienia, że ma on znaczenie dla rozwoju prawa lub precedensowy charakter. Zagadnienie prawne powinno przy tym zostać oparte na konkretnych, powołanych we wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania przepisach prawa, które jednocześnie pozostają w związku z podstawami wniesionego środka prawnego. Zagadnienie takie musi zostać ujęte w sposób abstrakcyjny - tak, aby jego rozstrzygnięcie mogło uzyskać ogólniejsze znaczenie, a zarazem wiązać się z rozpoznawaną sprawą. Konieczne jest także powołanie argumentów, które prowadzą do rozbieżnych ocen przedstawionego problemu i zaprezentowanie możliwych kierunków interpretacyjnych (zob. np. postanowienia SN: z 13 lipca 2007 r., III CSK 180/07; z 10 kwietnia 2014 r., IV CSK 623/13; z 16 grudnia 2021 r., V CSK 289/21; z 23 grudnia 2022 r., I CSK 3245/22; z 14 czerwca 2023 r., I CSK 1253/23; z 4 września 2023 r., I CSK 1862/23; z 31 stycznia 2024 r., I CSK 2718/23).

Ponadto zagadnienie prawne musi mieć charakter ściśle jurydyczny dający się przedstawić w sposób syntetyczny i oderwany od kontrowersji dotyczących ustaleń faktycznych lub oceny dowodów (zob. postanowienia SN: z 13 stycznia 2023 r., I CSK 1826/22, i z 26 maja 2023 r., I CSK 4904/22) oraz nie może mieć charakteru kazuistycznego i służyć uzyskaniu przez skarżącego odpowiedzi odnośnie do kwalifikacji prawnej szczegółowych elementów podstawy faktycznej

zaskarżonego orzeczenia (zob. np. postanowienia SN: z 30 kwietnia 2015 r., V CSK 598/14, i z 15 kwietnia 2021 r., I CSK 720/20).

Analiza przedstawionych przez skarżącą problemów nie pozwala na przyjęcie, że podnoszone kwestie stanowią istotne zagadnienia prawne w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. Uczestniczka poza przywołaniem art. 5 k.c., nie wskazała przepisów, na tle których powstały przedstawione problemy i nie przedstawiła wystarczającej argumentacji jurydycznej potwierdzającej, że zagadnienia te mają charakter rzeczywisty w tym znaczeniu, że istnieją co najmniej dwie równorzędne możliwości ich rozstrzygnięcia. Innymi słowy nie przedstawiła argumentów prowadzących do rozbieżnych ocen zaprezentowanych problemów. Ponadto lakoniczne uzasadnienie przesłanki przedsądu z art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. odwołujące się do realiów badanej sprawy w kontekście jej odmiennego rozstrzygnięcia przez Sąd pierwszej i drugiej instancji nie ma charakteru uniwersalnego potwierdzającego, że wyjaśnienie przedmiotowych zagadnień może się przyczynić do rozwoju prawa.

Sąd Najwyższy wyjaśnił już, że posłużenie się przez ustawodawcę klauzulą nadużycia prawa podmiotowego prowadzić ma do uelastycznienia porządku prawnego, zapewniając sądom *meriti* niezbędny luz interpretacyjny. Cechy te sprawiają, że kwestia stosowania art. 5 k.c. nie stanowi materii, która byłaby adekwatnym podłożem przyczyny kasacyjnej, o której stanowi art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. Jednym z wymagań zagadnienia prawnego, o którym stanowi ów przepis, jest bowiem abstrakcyjny charakter, wybiegający poza okoliczności konkretnej sprawy i pozwalający nadać jego rozstrzygnięciu ogólniejsze znaczenie (zob. postanowienie SN z 12 lutego 2021 r., V CSK 302/20).

Ponadto w orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono już, że nie można w sposób kategoryczny wyłączyć stosowania art. 5 k.c. w sprawach o dział spadku i zniesienie współwłasności. Nie ma bowiem podstaw do generalnego wyłączenia stosowania art. 5 k.c. w poszczególnych kategoriach spraw (zob. postanowienie SN z 21 kwietnia 2023 r., II CSKP 2117/2224, i cytowane tam orzecznictwo).

Wbrew twierdzeniom uczestniczki nie ma podstaw do przyjęcia, że Sąd drugiej instancji rozpoznał sprawę w niewłaściwym składzie. Sąd Okręgowy orzekał

w składzie jednego sędziego na podstawie art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, który w chwili orzekania funkcjonował w polskim porządku prawnym.

W uchwale składu siedmiu sędziów SN z 26 kwietnia 2023 r., III PZP 6/22 (OSNP 2023, nr 10, poz. 104), przyjęto, że rozpoznanie sprawy cywilnej przez sąd drugiej instancji w składzie jednego sędziego ukształtowanym na podstawie art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r. poz. 2095 z późn. zm.) ogranicza prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP), ponieważ nie jest konieczne dla ochrony zdrowia publicznego (art. 2 i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) i prowadzi do nieważności postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.). Sąd Najwyższy postanowił nadać tej uchwale moc zasady prawnej i ustalił, że przyjęta w uchwale wykładnia prawa obowiązuje od dnia jej podjęcia. Tymczasem sporne orzeczenie Sądu Okręgowego zapadło 10 lutego 2023 r.

W sprawie nie zachodzi zatem zarzucana nieważność postępowania, którą Sąd Najwyższy bierze także pod rozagę - w granicach zaskarżenia - z urzędu (art. 398¹³ § 1 k.p.c.).

Powołanie się na oczywistą zasadność skargi kasacyjnej (art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c.) stawia skarżącemu szczególnie wysokie wymagania. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego, podzielanym przez doktrynę, oczywista zasadność skargi oznacza, że dla przeciętnego prawnika podstawy wskazane w skardze *prima facie* zasługują na uwzględnienie. Sytuacja taka będzie miała miejsce tylko wtedy, gdy bez wątplenia wystąpiły zarzucane uchybienia, jest pewne, że miały one wpływ na treść zaskarżonego orzeczenia albo podniesione we wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania argumenty oczywiście uzasadniają zasadność wniesionego środka prawnego. Oczywiście jest przy tym tylko to, co można dostrzec od razu - bez potrzeby głębszej analizy

czy przeprowadzenia wnikliwych badań lub dociekań. Innymi słowy, podnoszone uchybienia muszą mieć kwalifikowany charakter i być dostrzegalne na pierwszy rzut oka - już nawet przy pobieżnej lekturze skargi (zob. m.in. postanowienia SN: z 27 kwietnia 2006 r., I CZ 15/06; z 7 maja 2010 r., V CSK 459/09; z 15 czerwca 2018 r., III CSK 38/18; z 17 grudnia 2019 r., IV CSK 307/19, z 28 stycznia 2022 r., I CSK 584/22; z 7 czerwca 2023 r., I CSK 742/23; z 20 października 2023 r., I CSK 1673/23).

Podkreślenia wymaga, że przesłanka z art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c. obejmuje jedynie uchybienia przepisom prawa materialnego albo procesowego, zarzucanym sądowi drugiej instancji w skardze kasacyjnej, o charakterze elementarnym, które polegają w szczególności na oparciu rozstrzygnięcia na wykładni przepisu oczywiście sprzecznej z jednolitą i ugruntowaną jego wykładnią przyjmowaną w orzecznictwie i nauce prawa, na zastosowaniu przepisu, który już nie obowiązywał względnie na oczywiście błędnym zastosowaniu określonego przepisu w ustalonym stanie faktycznym.

Skarżąca nie przedstawiła przekonujących od razu, widocznych *prima facie*, twierdzeń wykazujących racje podważające rozstrzygnięcie poddane krytyce i zaskarżeniu.

Uzasadnienie przesłanki z art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c. wskazuje, że uczestniczka zarzuca Sądowi Okręgowemu naruszenie zasad sporządzania uzasadnienia co doprowadziło do jego wewnętrznej sprzeczności. Skarżąca nie powiązała jednak w prawidłowy sposób zarzucanych Sądowi odwoławczemu uchybień z naruszeniem stosownych przepisów.

Poza wskazanym w uzasadnieniu wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania art. 5 k.c. uczestniczka nie powołała innych przepisów, a rolą Sądu Najwyższego nie jest poszukiwanie w ramach kodeksu postępowania cywilnego, czy innych aktów prawnych określonych regulacji, których naruszenie i to w sposób kwalifikowany mogłoby spowodować wystąpienie zarzucanych przez skarżącą uchybień.

Bez znaczenia jest przy tym, że uczestniczka w ramach podstaw wniesionego środka prawnego zarzuciła naruszenie określonych regulacji prawa

procesowego. Jak zostało to już podniesione nie jest rzeczą Sądu Najwyższego poszukiwanie w innych częściach skargi kasacyjnej argumentów na uzasadnienie przyjęcia jej do rozpoznania.

Ubocznie zauważyć można, z uzasadnienia zaskarżonego orzeczenia wynika wyraźnie, że Sąd drugiej instancji przyjął, że odstąpienie od zasądzenia spłaty na rzecz spadkobiercy w ramach działu spadku w oparciu o art. 5 k.c., tj. uznanie, że stanowiłoby to nadużycie prawa — byłoby sprzeczne ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem lub zasadami współżycia społecznego jest sytuacją niezmiernie wyjątkową i wymagającą naprawdę szczególnych okoliczności, które – jego zdaniem - w omawianym stanie faktycznym nie wystąpiły.

Co do twierdzeń skarżącej, że oczywista zasadność skargi kasacyjnej wynika z naruszenia art. 5 k.c., stwierdzić należy, że jej argumenty stanowią w istocie polemikę ze stanowiskiem Sądu Okręgowego, który na tle ustalonego stanu faktycznego przyjął, że nie ma podstaw do jego zastosowania i zasądził spłatę na rzecz wnioskodawczyni.

Jak wyjaśnił już Sąd Najwyższy problem zastosowania art. 5 k.c. w konkretnej sprawie wymaga od sądu oceny całokształtu okoliczności. Sąd musi dokonywać tej oceny w ścisłym powiązaniu nadużycia prawa z konkretnym stanem faktycznym. Zatem zastosowanie art. 5 k.c. pozostaje domeną sądów *meriti* bezwzględnie wyrażającą się w analizie i ocenie okoliczności faktycznych sprawy. Sąd Najwyższy w postępowaniu kasacyjnym mógłby zakwestionować tak dokonaną przez sąd ocenę tylko wtedy, gdyby była ona rażąco błędna i krzywdząca (zob. np. postanowienia SN: z 21 grudnia 2021 r., IV CSK 578/21; z 21 grudnia 2023 r., I CSK 6102/22, i z 16 lipca 2024 r., I CSK 6737/22).

Sąd Okręgowy uzasadnił, dlaczego w badanej sprawie nie zastosował art. 5 k.c. i wywody te pozostają spójne i logiczne. Brak jest zatem podstaw do przyjęcia, że wystąpiła przyczyna kasacyjna z art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c.

Z tych względów, na podstawie art. 398⁹ § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 520 § 1 zw. z art. 108 § 1 w zw. z art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c.

O wynagrodzeniu należnym pełnomocnikowi uczestniczki tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej skarżącej w postępowaniu kasacyjnym z urzędu orzeczono na podstawie § 2 pkt 1, § 4 ust. 1 i 3 i § 12 pkt 3 w zw. z § 8 pkt 7 w zw. z § 16 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 maja 2024 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu.

O wynagrodzeniu należnym pełnomocnikowi wnioskodawczyni tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej jej w postępowaniu kasacyjnym z urzędu orzeczono na podstawie § 2 pkt 1, § 4 ust. 1 i 3, § 5 i § 12 pkt 3 w zw. z § 8 pkt 7 w zw. z § 16 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 maja 2024 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu.

Maciej Kowalski

(a.z.)

[a.ł]